■ *175 éve halt meg Dugonics András*

„...a kegyelet és a hála érzése tisztelőinek egész seregét vitte koporsójához..."

Dugonics András író és természettudós, a magyar népiesség képviselője, több jelentős irodalmi és természettudományos mű szerzője, a szegedi piaristák kiválósága 175 éve, 1818. június 25-én halt meg szülővárosában, Szegeden. (Született 1740. október 18-án.) Szellemi örökségének folytatására és a város irodalmi, művészeti és tudományos életének serkentésére 1892-ben társaságot hoztak létre. A szegedi Dugonics Társaság évtizedeken keresztül működött, egészen az 1948-as betiltásig. 1991-ben városát szerető néhány polgár elhatározta a Társaság újjászervezését. A Társaság legutóbbi közgyűlése úgy döntött, hogy tevékenységének évadját október 18-án, Dugonics születésnapján kezdi, amikor is koszorút helyez el a Dugonics téri szobornál, és a halálozás napján, július 25-én zárja, amikor a Dugonics temetőben tisztelet a névadó sírjánál. A temetői koszorúzásra ma, szombaton déli 12 órakor kerül sor.

Hadd idézzünk most egy titkári jelentésből. *Diósi Géza*, aki 1937-től 1940-ig volt a Társaság titkára, a következőket írta 1939. évi jelentésében:

„Szünideiben szeretettel jött Szegedre, öccséhez Dugonics Ádámhoz, aki 40 évig volt a város szenátora és polgármestere. Itt töltött napjainak köszönheti Szeged városa és a piarista gimnázium azt a »tudományos előrehaladást is«, hogy hathatós buzdítására filozófiai tanfolyamot létesítettek a piarista iskolában. Tízéves szegedi, nyugalomba töltött ideje a 70 éven túl lévő öregúrnak pihenő napjai lettek. És mikor 1818. július 25-én elhunyt, a kegyelet és hála érzése tisztelőinek egész seregét vitte koporsójához és egy eddig ismeretlen adat szerint – melyet a Szegedi Főgimnázium Önképző Kör Érdemkönyvében találtam feljegyezve – egyik még Budán volt tanítványa megilletődve e szavakat vésette sírkövére:

Hült pora itt nyugszik
Dugonicsnak, lelke az égbe
Szittya magyar hősök
dicsőült seregébe repült fel.

Ez a kétsoros hexaméter annál is inkább érdekesebb, mert, mint ismeretes, Dugonicsnak csak 1847-ben, tehát halála után majd 30 esztendővel állítottak síremléket rendtársai s azon – a néven és számon kívül – semmiféle felírás nincs. De, ha nem is került fel a két sor erre az egyszerűségében is kifejező sírkőre, megírása a hű tanítvány nagy ragaszkodását mutatják mesterével szemben."

Dr. Veress Sándor

Az évszázad kiváló fotóművésze

A hetvenéves Tóth István nehéz útja

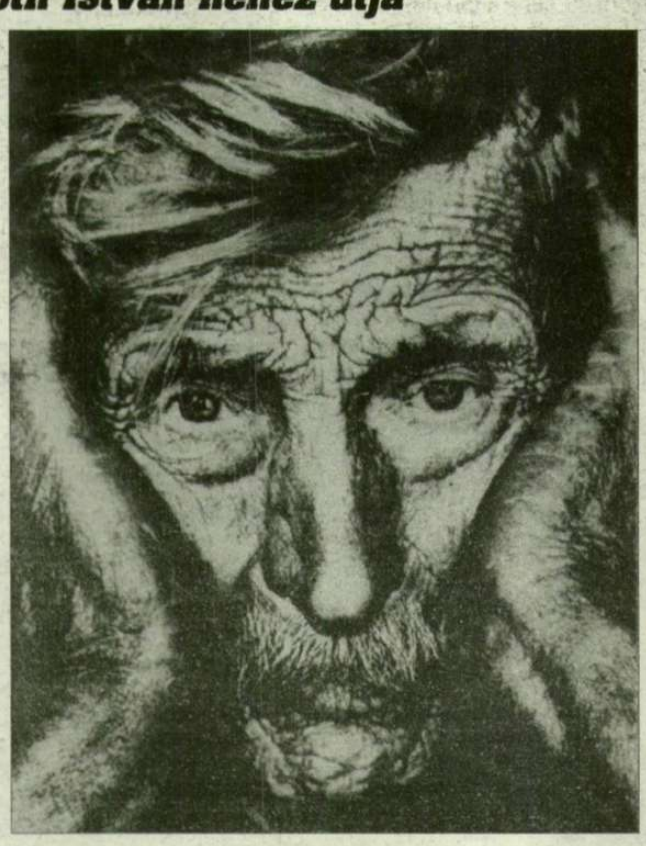

Ez a cím természetesen arra a képre utal, amelyet a világ minden táján ismernek: *Nehéz út volt.* Egyráncos öregember arca, aki két tenyere közé fogja fejét. Egy fénykép, amely bejárta a világot.

Készítője, *Tóth István* most 70 éves. 1923. július 26-án született Nyáregyházán. Innen indult neki a világnak. Ez azt jelenti, hogy Nyáregyházától Ceglédig, Kecskemétig jutott a maga testi valójában. *Világéletében vidéki ember volt. Világpolgárrá fotográfiai műalkotásaival lett.*

Volt idő (s talán még nem is múlt el teljesen), amikor Magyarországon szinte kötözködő gúnyolódás számba ment, ha valakit fotográfus létére művésznek neveztek. A hivatásosak hangadó táborában legföljebb az avantgárd kísérleteket tekintették művészetnek. A többi? „Amatőr"... Nos, Tóth István töretlenül haladt a maga „vidéki" életútján, s bár mindig is bántották az efféle, irigységből fakadó, sértő megkülönböztetések, szilárdan hitt művészi elhivatottságában.

A művészet az ő szótárában elsősorban emberábrázolás.

Az egyszerű, realista megfigyelésnek és a technikai tökéllyel megvalósított, sokszor „megrendezett" – sohasem riporteri erények villogtatásával „elkapott" (az olyasmit ugyanis más lelkialkatot, esztétikát, sőt életformát kíván meg a fotóstól) –, mozdulatlan, mintegy az örökkévalóságnak kitárulkozó ember ábrázolásában olyasvalaki Tóth István, mint a világhírességek kanadai-örmény megörökítője, *Yosut Karsh.* A legdrágábbak és leggazdagabbak egyike, Churchill és az amerikai elnökök ismert portréinak elkészítője. Csakhogy Tóth a nyomorúságban, de emberi öntudattal élő cigány férfiak és nők, parasztok, magányos tanyasi vénemberek arcfényképezésével lett naggyá a portréfotográfiában. S a nagyságok fényképezésében csak azért hasonlítható Karshoz, mert az élő magyar képzőművészet művelőiről is bízvást halhatatlannak nevezhető sorozatot alkotott az évtizedek során. Bizonyosak lehetünk benne, hogy *Czóbel Béláról* készített képe odavaló Czóbel remekei mellé: bizonyosak abban, hogy senki *Tóth Menyhértről* annyit nem mondott el, mint amennyit Tóth István a kamerájával.

Ritkán mondható el, hogy nagy festőkről olyan fénykép készült, amelyik hozzájuk mérhető. *Picassóról* például épp *Brassai* csinált ilyen sorozatot: hiába, a magyarok nélkül nem létezik fotográfia a nagyvilágban – de ez más lapra tartozik, s inkább csak kontrasztként említendő: *Tóth úgy hódította meg a nagyvilágot, hogy ceglédi lakos maradt.*

Nehéz volt az út? Hát igen. Nem feledtetheti meg a hetvenedik születési évforduló ünnepélyes, megbékéltető alkalma sem azt, hogy méltatlan támadásokat, fölényeskedő megjegyzéseket is el kellett viselnie élete során. Gúnyolódtak azon, hogy kétezerkétszáz kiállításon vett részt, s több száz díjat nyert szerte a világban, hihetetlenkedve kommentálták temérdek kitüntetését (mit sem javított az ilyenek szemében, hogy itthon is Balázs Béla-díjat és érdemes művészi címet kapott), nevetségesnek minősítették azt, hogy egyik – 1979-ben odaítélt s a rá következő évben átvett – díjának *„Az évszázad kiváló fotóművésze"* volt az elnevezése, s hogy erre Tóth István büszke volt.

Mi is büszkék lehetünk rá, ez a dolog veleje. Tóth István csakugyan az egyik legismertebb magyar művész a földkerekségen. Műveiről ismerszik meg sokfelé a mi hazánk. Ez volna érdemes tárgy a gúnyolódásra?

Tóth István nem lett dúsgazdag a fényképezésből, mint Yosuf Karsh. A fényképezett festőktől, szobrászoktól viszonzásul kapott művekből szép gyűjteménye van ugyan Cegléden, s egy kis tanya tulajdonosa Törtelen (az alföldi tanyavilágnak is egyik legremekebb megörökítője ő), ahol híres, maga készítette dióágyas pálinkájával látja vendégül nyaranta a hozzá látogatókat, de egyébiránt a nyugdíjasok munkás életét éli. Természetes, hogy hetvenévesen is dolgozik. Világéletében keveset alvó, sokat dolgozó ember volt. *Nem úri amatőrként művelte a fotográfiát.* Állásban volt mindig. Vaskereskedésben, zöldségtermesztési kutatóintézetben.

És nagy csattanója lehetne a művészetről folyó hazai vitáknak, ha rászánná magát, és egyszer közszemlére tenné az alkalmazott-fotográfusi minőségében évtizedeken át készített munkáit.

Csala Károly

Fotó: Liebmann Béla

■ *Kilencven éve született Vaszy Viktor*

„A leggorombább karmester"

Anekdoták a világhírű muzsikusról

Kilencven esztendeje, 1903. július 25-én született Vaszy Viktor, Kossuth-díjas kiváló művész, zeneszerző, karmester, színházigazgató, a szegedi opera megteremtője és felvirágoztatója. Nem véletlenül látható portrészobra a Szegedi Nemzeti Színház előcsarnokában. Neve, bár eredményesen tevékenykedett Budapesten és Kolozsvárott is, mégis Szegeddel forrott összeg leginkább. A második világháborút követően ott volt a szegedi opera újjászületésének bölcsőjénél, majd 1957-től ő emelte nemzetközi színvonalra a város operakultúráját. Haláláig itt dolgozott, a karmesteri pálca egy próbán esett ki végleg a kezéből. A 90. évfordulóra a város támogatásával a Somogyi-könyvtár gondozásában az ősszel kötet jelenik meg. Mostani emlékező összeállításunkat ennek anyagaiból válogattuk és szerkesztettük. Vaszy Viktor emberi arcát, ellentmondásos személyiségét, vibráló egyéniségét szeretnénk bemutatni, visszaemlékezők nyomán.

Gvizd Lajos, *a Szegedi Szimfonikus Zenekar nyugdíjas fúvósa:*

„1957 őszén kezdődött a második Vaszy-éra. Néhány év elteltével egy anekdota járta zenész körökben.

Két muzsikus találkozik az Andrássy úton:

– Szervusz, rég láttalak. Hol vagy most?

– Szegeden az operánál.

– Ja igen, ott van most Vaszy.

– Ott van. A leggorombább karmester, a legtöbb munka, a legkevesebb fizetés. De ha két szezont kibírtatok együtt, akkor utána már bárhol bekopogtathatsz."

„A kottamásolás is összekapcsolt Vaszyval. Hordtamvittem a partitúrákat, szólamokat másoltam. Sokszor rohammunkában, rekordidő alatt. Például a szabadtéri fanfárzenéjét. Ő egy éjjel megírta, én a másik éjjel kimásoltam, reggel 9-re kellett készen lenni vele. Fogyott a Kossuth meg a szíverősítő, de meglett. Vaszy hatalmas pénzt kapott érte, aztán évente újabb összegeket. De én egy fillért sem láttam. Persze nem rossz szájízzel mondom, csak a sztori kedvéért. Először elfelejtette, máskor nem volt aprója, harmadszor meg én röstelltem kérni."

„Az ember tragédiájának kísérőzenéje is vihartempóban készült. Két nap múlva premier a dóm előtt, de harminc oldal még hiányzik. Megyek az anyagért, sehol semmi, csak vendéglátás, itókat. Jöjjek reggel fél 8-ra. Én ott voltam, de anyagnak nyoma sincs. Öt órára megint mentem, végül mégis meglett a hiányzó partitúra, vihettem szétírni szólamokba. Másnap reggel ő betelefonát a szabadtéri igazgatóságára: *Én kész vagyok, ha a másoló nem készül el, az már az ő bűne.*

A premier megvolt. Kísérőzenével..."

Román Zoltán, *a Szegedi Szimfonikus Zenekar szólamvezetője:*

„A következő eset egy próbán történt. A tenorista óriási koronát tartott egy magas hangon. Vaszy megállt, és felkiabált a színpadra: *Ne koronázzon itt nekem! Leállítja a darabot, megáll a cselekmény. Azt képzeli, hogy olyan szép a hangja, hogy órákig el lehet hallgatni?"*

„Ha egy énekes kiszaladt a próbán a keze alól, körülnézett és megkérdezte: *Van itt még valaki rajtam kívül, aki dirigál?"*

„Általában jobb kézzel irányította a zenei folyamatot, bal kezét a színpad számára tartogatta. Ha valaki előbb akart belépni, bal kezét a háta mögé dugta, jobbal rámutatott, s a megfelelő helyen hatalmas balkezes gesztussal intett."

„A zenekari hangzás alapjának a vonós kart tekintette. Elvárta, hogy a megfelelő helyen minden vonós teljes erőbedobással játsszon. Egyszer rászólt egy kezdő hegedűsre: *Fiatalember, ha nem használja az egész vonóját, akkor vágassa le a felét!"*

„Ha nem sikerült szépen két hangszer összjátéka, így reagált: *Maguk jók lettek volna pénztárosnak, mert nem játszanak össze."*

„A feketehumorhoz is volt érzéke. A Szegedi Fúvósötös Vaszy quintettjét mutatta be. Az egyik próbát a Mester lakásán tartották. Munka után beszélgettek, szó került a szabadtériről is. Király István a volt igazgató intézkedéseit bírálta, majd azzal vágta félbe mondandóját: *Egyébként ne emlegessük, hiszen meghalt.* Vaszy indulatosan rávágta: *De, csak emlegessük, ne takarózzon azzal, hogy meghalt!"*

„Egy próba elején megkérdezte: *Hol van XY nagybőgős? Nyugdíjba ment* – mondták. *Olyan öreg?* – morfondírozott Vaszy. Gajódi Sándor szekund szólamvezető felszólt: *Pontosan egyidős az igazgató úrral.* – Egy pillanatra eltűnődött, majd kinyilatkoztatta: *A karmesterek nem mennek soha nyugdíjba."*

Meszlényi László, *a Szegedi Konzervatórium tanára:*

„A tempókra nagyon kényes volt. Ha valaki reklamált: *Igazgató úr, tegnap itt nem ez a tempó volt,* azonnal jött a válasz. *Csak a gramofon játszik mindig ugyanúgy. Tegnap szerda volt, ma csütörtök van, tegnap más voltam, ma ismét más vagyok, és a tempó is más. És holnap is más lesz."*

„Egy próba során a tenorista rossz hangot énekelt, mire Vaszy hatalmas erővel énekelte fel a kottában álló Á-t. Az egyik hegedűs megjegyezte: *Miért nem ment az igazgató úr énekesnek?* Vaszy egy darabig dirigált, aztán odaszólt: *Mert nekem annál sokkal több eszem van."*

„Gyakran bírálta a hazai vonósoktatást, amely szerinte túl nagy súlyt fektet a bal kéz kiművelésére, mindezt a jobb kéz rovására. *Tudják, mi egy vonós legnagyobb ellensége?* – kérdezte többször is. *A vonója* – válaszolt magának."

„Nemigen szerette a könnyűzenét, de még Gershwint sem tartotta sokra. Egy Gershwin-produkció próbáján mondta: *Tegnap meghallgattam a darabot, amerikai előadókkal. Ők csak tudják, hogyan csinálják a saját vackolódéjukat."*

„Az értéktelen, kommersz zene valósággal dühítette. Egyszer mosolyogva mesélte, hogy amikor a strandon a szomszédos társaság túl erősen bömböltette a selejt-zenét, ő kifogott a saját rádiójában klasszikus darabot, és még nagyobb hangerőre állította. A szomszédság feladta, rövidesen elpárologtak. *És még csak nem is tudják, micsoda szemetet hallgatnak* – tette hozzá."

„Voltak rövid, sarkos, első hallásra kegyetlennek tűnő, ám mélységesen igaz mondásai.

A saját szólamával túlságosan elfoglalt zenekari muzsikusnak: *Aki nem hallja a dallamot, az rossz zenész!*

Válasz annak, aki azt állította, hogy ő igenis játszott: *Amit én nem hallok, az nincs!*

A hangszer tökéletlenségére hivatkozóknak: *Nincs rossz hangszer, csak rossz zenész!*

A nehézségekre hivatkozóknak: *Zenélni általában nehéz.*

A múlt híveinek: *A tradíció a lusták menedéke!*

A művészi magatartás legtömörebb foglalata: Hogyan kell zenélni? – *Meleg szívvel, hideg fejjel.*

Jóval a 70. évén túl mondta egyszer: *Ahogy öregszem, egyre jobban rájövök, hogy a zene nem más, mint játék a formákkal. Ihletben, múzsa csókjában csak a széplelkek hisznek."*